

ФЕДОРЕНКО Я.А.

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА В КІНЦІ ХХ - НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено аналізу трансформації соціальної інфраструктури в українському селі в кінці ХХ - на початку ХХІ століття. Зокрема, характеризується робота таких її елементів, як сфера побутових послуг, заклади дошкільної та середньої освіти, заклади охорони здоров'я. Висвітлюються питання, пов'язані з оптимізацією сільської освіти та медицини.

Постановка проблеми. В останні роки особливої популярності серед дослідників вітчизняної історії набув новий напрям - соціальна історія, в якій чільне місце по праву відведено питанням, пов'язаним із соціально-економічними перетвореннями в українському селі. З огляду на це, великою актуальністю позначені проблеми, які висвітлюють динаміку розвитку соціальної інфраструктури українського села, котра сьогодні, на жаль, перебуває в жахливому стані. Проте завжди варто пам'ятати, що саме нормальне функціонування елементів інфраструктури тісно пов'язане із рівнем життя населення. А тому існує нагальна необхідність недопущення подальшого погіршення рівня життя сільського населення, яка вимагає на основі ґрунтовного аналізу фактичного матеріалу, котрий ілюструє трансформації в українському селі періоду незалежності, виявити причини такого стану та з'ясувати найгостріші проблеми галузі для того, щоб у подальшому обґрунтувати заходи щодо стабілізації інфраструктури, а отже, і підвищення рівня життя сільських мешканців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Література, присвячена даній темі, є надзвичайно чисельною і різноманітною в усіх можливих відношеннях та аспектах. Зокрема, варто відзначити роботи Татаревської М.С. [12], Збарського В.К. [1]. Історичні реалії соціального життя українського селянства досліджував Падалка С.С. [18]. Також значна інформація щодо стану й тенденцій розвитку сільської інфраструктури публікується в аналітичних оглядах різних Інтернет-ресурсів. Разом з цим, практично відсутні роботи, які б аналізували розвиток інфраструктури у сільській місцевості в кінці першого десятиріччя ХХІ століття. Це і зумовило формулювання цілей і мети статті - всебічно дослідити розвиток соціальної інфраструктури українського села періоду незалежності, приділивши основну увагу першому десятиліттю ХХІ століття, та знайти головні причини кризових явищ даної галузі.

Виклад основного матеріалу. Кінець ХХ - початок ХХІ століття позначився переважно негативними змінами соціальної структури у сільській місцевості. Для кращого розуміння цілком економічного терміна варто відзначити, що соціальна інфраструктура села - це сукупність об'єктів, що забезпечують задоволення потреб сільського населення шляхом надання благ та опосередковано впливають на ефективність виробництва через основну продуктивну силу - людей на визначеній території [1, с.152]. Вона складається

Федоренко Яніна Анатоліївна - кандидат історичних наук, доцент кафедри психології, філософії та суспільних наук Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля, м.Черкаси

з відповідного набору складових елементів. Характер цих елементів залежить від розмірів населеного пункту, кількості осіб, котрі в ньому проживають, вікових категорій, якими представлена їх популяція, тощо. І саме соціальна інфраструктура разом з чинниками економічного характеру чинить найбільший вплив на відтворення трудового потенціалу, оскільки має велике значення для формування не лише фізичних і інтелектуальних здібностей до праці, а й "...підвищення рівня освіти, кваліфікації, культури, здоров'я, поліпшення умов праці і побуту, організації відпочинку, розвитку торгівлі і транспорту. Через медичне, культурно-побутове обслуговування, житлово-побутові умови, школу, торгівлю, громадське харчування, підготовку кадрів інфраструктура впливає на раціональне використання соціально-трудоного потенціалу" [2, с.10].

Згідно моделі раціонального розміщення об'єктів соціальної інфраструктури, кожен сільський населений пункт повинен мати широкий комплекс видів обслуговування або перебувати в зоні нормативної транспортної (тимчасової) доступності хоча б до одного із поселень, що має такий комплекс послуг: побутове обслуговування населення, медичне обслуговування, торгове обслуговування, навчально-виховні заклади [2, с.10]. Слід зазначити, що для нормальної життєдіяльності сільських територій необхідні всі ці елементи.

У нашій свідомості українське село і його інфраструктура тісно пов'язані із розвитком сільського господарства. Велику роль відіграє і фактор місця розташування населеного пункту. Так, села, котрі знаходяться поблизу міст, мають більш розвинуту інфраструктуру, села у зонах відпочинку виконують роль рекреацій, а прикордонні села, за словами незалежного експерта з аграрних питань, доктора економічних наук Юрія Губені, можна назвати "школами бізнесу з елементами контрабандизму" [3]. Відповідно до цього увесь час проходив диспаритет розвитку інфраструктури даних сільських територій, а також сіл, розташованих на далекій відстані від обласних і районних центрів України.

Основною причиною занепаду соціальної інфраструктури села стали глибокі кризові явища початку 1990-х років. Як наслідок - мережа установ, підприємств, організацій інфраструктурних галузей повільно, але невпинно скорочувалася, не забезпечувалося відповідне фінансування ще існуючих соціальних об'єктів. Тому вже на середину 1990-х років практично всі українські села, не дивлячись на місце розташування, відчували на собі всі негативні наслідки трансформаційного процесу.

За роки незалежності провладне керівництво створило, на перший погляд, пристойну нормативно-правову базу, котра регламентує розвиток інфраструктури. Проте, якщо проаналізувати реальний стан справ, то відразу стає видно суттєві недоліки. Починаючи ще з 1990 року було прийнято декілька законів, котрі мали регламентувати роботу сільської інфраструктури. Так, 17.10.1990 року ухвалено Закон України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві", відповідно до ч. 1 ст. 6 якого будівництво в сільській місцевості об'єктів освіти, охорони здоров'я, культури і спорту, водопроводів, каналізаційних систем та споруд, мережі газо- і електропостачання, шляхів, об'єктів служби побуту, благоустрій територій, а у трудонедостатніх селах, крім цього, спорудження

житла мало здійснюватися за рахунок державного і місцевого бюджетів. У випадках, коли спорудження зазначених об'єктів здійснювалося за власні кошти суб'єктів господарювання, то понесені ними витрати повинні були відшкодовуватися з Державного бюджету України і місцевих бюджетів. Цим же документом до 2000 року планувалося виконати роботу над блоками основної мережі окремих галузей соціальної інфраструктури сільського населеного пункту (побутове обслуговування населення, медичне обслуговування, торгове обслуговування, навчально-виховні заклади, державні програми газифікації, водопостачання, електрифікації, будівництва шляхів, благоустрою сіл, а також відродження трудонедостатніх, занепадаючих сільських населених пунктів) [4]. Хоча Закон був і прийнятий ще за часів УРСР (до нього 12 разів вносилися поправки), він і досі є чинним. Крім того, залишився фактично єдиним актом, який визначав реальні заходи щодо соціального розвитку села. Разом з тим, фактично не запрацювала ціла низка рамкових норм Закону, які мали б забезпечити пріоритетність питань розвитку села при розробці та прийнятті інших нормативних актів та державних програм.

Окрім закону, Постановою Кабінету Міністрів України у травні 1994 р. були затверджені Правила побутового обслуговування населення, що передбачали рівні можливості для задоволення необхідних потреб мешканців усіх територіальних одиниць України [5]. Усі наступні концепції, прийняті владним керівництвом, так і не стали програмами. Зокрема, у цьому ж 1994 році Верховна Рада схвалила Концепцію Національної програми відродження села на 1995-2005 роки [6]. Однак програма так і не була ухвалена, а Урядову комісію, утворену для її розроблення, було ліквідовано ще у 2007 році. Через десять років у 2004 році урядом була ухвалена "Концепція Загальнодержавної програми соціального розвитку села на період до 2011 року" [7], однак відповідна програма так і не була прийнята. У грудні 2005 року Кабмін ухвалив нову концепцію Комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006-2010 роки [8]. Мінагрополітики у тримісячний строк повинно було розробити та подати програми. Своїм наказом [9] воно навіть подбало про наукове забезпечення розроблення її. Але марно, програма так і не була розроблена. У лютому 2010 року урядом Ю. Тимошенко була ухвалена нова "Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року" [10], однак вже у вересні того ж року вона була скасована урядом М. Азарова.

Тому, крім Закону 1990 року, працює тільки Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1158 [12]. Вона визначила шляхи і способи розв'язання проблем села, встановила завдання і заходи, але не містила в той же час жодного завдання, яке б зосереджувалося саме на збереженні та розвитку соціальної складової життєдіяльності сільських територій, що, в свою чергу, відбило загальний підхід до соціальних питань як до другорядних. Незважаючи на відносно непогані кількісні (фінансові) показники виконання програми в 2008-2011 рр. (60-80 % від запланованого), якісні (структурні) параметри її реалізації були значно гіршими. Так, у 2008-2009 рр. Програма не фінансувалася по 32, у 2010 р. - по 35, у 2011 р. - по 40 заходах, переважна частина яких стосувалася саме

розвитку соціальної сфери села та сільських територій. За всі роки, які діє ця програма, не були профінансовані: проведення паспортизації сільських населених пунктів; компенсація витрат, понесених підприємствами агропромислового комплексу з будівництва об'єктів соціальної сфери у сільських населених пунктах; забезпечення житлом працівників освіти, культури, охорони здоров'я, працівників бюджетних установ та організацій АПК, які проживають у сільській місцевості, поліпшення матеріально-технічного оснащення навчально-спортивних баз, баз олімпійської підготовки та спортивних споруд державного значення, стимулювання розвитку депресивних територій.

Значного недофінансування зазнали: будівництво та реконструкція під'їзних доріг з твердим покриттям до сільських населених пунктів, забезпечення сільських населених пунктів централізованим водопостачанням, будівництво, реконструкція, проведення ремонту, оснащення обладнанням, автотранспортом і засобами зв'язку та забезпечення висококваліфікованими кадрами лікарських амбулаторій та фельдшерсько-акушерських пунктів, субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів, будівництво підвідних газопроводів до сільських населених пунктів, виконання програми "Шкільний автобус".

Таким чином, за величезним масивом документів - законодавчих актів та їх проектів, політичних та економічних програм державою не було створено системної, цілісної та послідовної політичної лінії соціального відродження українського села і його інфраструктури. І результати такої декларативної політики дуже швидко стали очевидними.

Так, загострення кризових явищ в національній економіці в умовах переходу до ринку завдало суттєвої шкоди системі побутового обслуговування населення сільських територій, а будівництво нових об'єктів взагалі стало великою рідкістю. Погіршення побутового обслуговування торкнулося насамперед малих і віддалених сіл, що ще більше загострило проблему дефіцитності ринку побутових послуг в сільській місцевості. Вакуум, котрий утворився в облаштуванні сільського побуту, і дотепер залишається незаповненим. Під час приватизації частина об'єктів побутового обслуговування населення сільських територій перейшла у приватну власність і змінила своє цільове призначення, а ще частина - були просто зруйновані.

Починаючи з початку 2000-х років ситуація трохи налагодилася. Так, у селах, розташованих поблизу міст, почали з'являтися приватні перукарні, лазні. Підприємливі селяни відкривали у власних дворах майстерні по ремонту взуття чи надавали послуги по пошиттю одягу. Згодом з'явилися заклади, котрі надавали послуги доступу до мережі інтернет, а в кінці першого десятиліття XXI століття кожний бажаючий житель села вже міг підключити глобальну мережу у власній оселі, за умови, якщо у нього був проведений стаціонарний телефон. Але чомусь абонплата за послуги мережі у сільській місцевості майже у 2 рази була і залишається вищою порівняно із містами. Проте такий стан у селах із наданням побутових послуг не відповідає сучасним стандартам. Адже практично у всіх населених пунктах відсутніми є заклади, що надають послуги з ремонту та обслуговування побутової техніки, хімічисти одягу, фото- і поліграфічні послуги. Щодо віддалених сіл -

то ситуація тут і досі залишається критичною. Заклади побутового обслуговування є практично відсутніми. А найбільш розповсюдженим способом вирішення проблеми відсутності закладів побутового обслуговування, за соціологічними дослідженнями Татаревської М.С., є намагання сільських мешканців таких населених пунктів зробити все самостійно (60% респондентів) або скористатись приватними послугами жителів сіл один одному (34 % опитуваних) [12,с.87].

Важливою складовою рівня життя селян є можливість отримання освіти. Проте статистична інформація свідчить про постійне зменшення кількості освітніх закладів в сільській місцевості. Зокрема, у період 1992-1999 рр. спостерігалось стрімке падіння національного валового внутрішнього продукту, загальне зубожіння населення і безробіття та демографічний спад. Щороку зростала заборгованість із заробітної плати, а більшість установ та організацій мали податкові заборгованості, розрахунки проводилися через взаємозаліки, векселі тощо. Відповідно протягом тривалого періоду кошти на будівництво та ремонт об'єктів соціальної інфраструктури села виділялися вкрай мізерні і, як наслідок, - потужна колись мережа дошкільних освітніх закладів занепала. Так, якщо на кінець 1990 року у сільській місцевості України нараховувалось 11,2 тис. дитячих садків з 615 тис. місць, то на кінець 2012 р. - 9,5 тис. закладів з 340 тис. місць. Найменша кількість дошкільних установ була зафіксована у 2005 році - 8,4 тис. одиниць з 283 тис. місць. Відповідно до статистичної інформації у них перебували 551 тис. дітей у 1990 році, тільки 19 тис. у 2005 р., та 313 тис. осіб у 2012[13,с.7].

Таким чином, демографічна ситуація, наслідком якої стало зменшення природного приросту населення, обумовила закриття та перепрофілювання низки дошкільних навчальних закладів, утримувати які сільським радам було економічно недоцільно. Проте сьогодні, коли кількість дітей почала поступово збільшуватись (у 2011 році у сільській місцевості зафіксовано народження 173,7 тис. немовлят) [14, с.336], дитячих дошкільних установ катастрофічно бракує. Так, на 2011 рік тільки 36 % сільських дітей могли відвідувати дитячі садки [14, с.434]. Для інших не було місць. Тому популярною стала практика, коли батьки ставали в чергу до дитячого садочка мало не від народження дитини. Поширились також і корупційні схеми - будь-якими способами сім'ї прагнули знайти вільне місце в дошкільній установі.

Складною була і ситуація з сільськими школами. Упродовж 1991-1997 рр. їхня кількість скоротилася на 26%. У селах України понад 12 тис. дітей віком від 7 до 15 років та близько 20 тис. дітей старшої вікової групи взагалі не навчалися. Президент Л. Кучма, виступаючи на Всеукраїнських зборах селян у лютому 1999 р., розцінив цю ситуацію як "дикунство" [15,с.75]. Згідно з даними Київського обласного управління освіти, лише за 1996-1999 рр. через відсутність дітей на Київщині було закрито 6 шкіл [16]. Різке скорочення учнівського контингенту спостерігалось у 63% шкіл. За інформацією київського районного управління освіти, в 1995 р. у 2 із 46 сіл району не народилося жодної дитини; в 1998 р. таких сіл було вже вісім [17]. За роки незалежності в Україні сформувалася нова законодавчо-правова база для діяльності навчально-виховних закладів. Її основу становили положення Конституції України, Програма "Освіта" (Україна XXI століття), закон "Про освіту" та прийнятий 13 травня 1999 р. Закон України "Про загальну середню освіту".

Розширилась мережа сільських шкіл з поглибленим вивченням певних дисциплін. Уже в 1992-1993 навчальному році працювало 4,3 тис. шкіл, 179 гімназій, 130 ліцеїв, 5 коледжів, 11 авторських і 17 приватних шкіл. У них за спеціальними програмами навчалося понад 150 тис. учнів [18].

В організації навчально-виховного процесу того часу все активніше застосовувались нові підходи. Зокрема, поєднували дві освітні ланки дошкільну і початкову освіту. Зокрема, через нестачу приміщень для дитячих дошкільних закладів та незаповнені школи у деяких селах, наприклад, Мала Кам'янка Коломийського району Івано-Франківської області, дитячі садки переносили у приміщення шкіл [19]. Схожа практика діяла і Києво-Святошинському районі Київської області, де у селі Музичі з 1999-2000 навчального року почало діяти Музичанське навчально-виховне об'єднання "Загальноосвітня школа І-ІІ ступеня - дитячий садок" [20, с.316].

З початком 2000-х років Міністерство освіти розпочало практику так званої оптимізації, коли у селах почали закривати школи, де навчалася мала кількість учнів і які утримувати для сільської ради було економічно збитково. Проте офіційно до кінця 2009 року в державі діяв мораторій на закриття шкіл і тому сільські освітні заклади (особливо ті, в яких навчалося до 10 учнів) не закривали, а просто "тимчасово призупиняли їхню діяльність". Навчатися школярам доводилося в сусідніх селах. Це доводило селян до паніки, оскільки широко розрекламована МОНУ програма "шкільний автобус" залишилася простою обіцянкою, а дітям доводилося щодня долати відстань в кілька кілометрів. Взимку через важкі кліматичні умови вони просто не відвідували освітніх закладів і відставали від шкільної програми. Часто влада приховувала факт закриття школи. Наприклад, заступник міністра освіти і науки у 2007 р. Павло Полянський стверджував, що у Херсонській області того періоду не було закрито жодної школи, і всі вони працюють. Історія засвідчила інше. У декількох малонаселених сільських пунктах Херсонщини діти молодшого і середнього шкільного віку були змушені добиратися до сусідніх шкіл дві з половиною години. Батьків поставили перед фактом утримання школи - зайве витрачання грошей, оскільки за законом менше 5 учнів класом не вважається. За схожим сценарієм розгортались події і на Полтавщині. В селі Харківцях у вересні 2007 року під дверима школи учні сиділи на портфелях і плакали разом із вчителями. Незважаючи на протести батьків і громади, їхню школу закрили. Тоді переважив залізний аргумент районного управління освіти - вчити дітей тут не рентабельно. Вони пікетували, скаржилися у міністерство, але марно. Школу в Харківцях на Полтавщині спершу реорганізували у початкову, згодом перший клас набирати перестали і фактично змусили батьків віддавати дітей у райцентр. Усі ці зміни формально робили зі згоди громади. Формально - на папері, тут існувала і шкільна установа [21].

Через недостатнє фінансування матеріально-технічна база сільських шкіл упродовж періоду незалежності майже не зазнала позитивних змін. Школи були поставлені перед необхідністю активізувати свою господарську діяльність, розширювати мережу платних послуг. Все це негативно вплинуло на укомплектування освітніх закладів. Якщо в міських поселеннях 87,1% освітні заклади мали спеціалізовані кабінети з фізики, то на селі - 71,9%, з хімії відповідно 81,9 і 53,0%, з біології-76,4 і 48,8%, іноземної мови-78,6 і 41,7%, основ інформатики й обчислювальної техніки - 60,9 та

23,7%. Повільно проходила і комп'ютеризація сільських шкіл. Комп'ютерною технікою було оснащено лише чверть закладів освіти. У 2011 р. лише 57,39 % сільських шкіл були підключені до мережі інтернет [22].

Негативні тенденції спіткали і сільську медицину. Хоча офіційно селяни, маючи право на отримання невідкладної медичної допомоги такого самого рівня, як і мешканці міст, не могли претендувати на це. Причинами такого стану справ стали нестача належно обладнаних приміщень, відсутність достатньої кількості медикаментів і транспортних засобів, а також дефіцит кваліфікованих медичних кадрів. Наприклад, тільки в одній Кіровоградській області в 1991-2005 рр. на 6% зросла кількість сільських поселень, які не мали ніяких лікувальних закладів, причому у 88% (305 од.) з них не здійснювалося і виїзне медичне обслуговування [23;133].

Із року в рік мережа лікувальних закладів невпинно скорочувалась. Якщо у 2000-му році було зафіксовано 1007 одиниць сільських медичних закладів з 20275 ліжок, то вже 2011 - 333 одиниці з 7586 відповідно. Кількість станцій та відділень швидкої медичної допомоги у 2000-му становила 207 одиниць, а в 2011 лише 140. Ситуація з наявністю фельдшерсько-акушерських пунктів була схожою. У 2000-му році їх нараховувалося 16113 одиниці, 2011 - 12484.[24, с.8]. Тобто лише за перші десять років XXI століття кількість медичних закладів у сільській місцевості зменшилася у 3 рази, станцій та відділень швидкої допомоги у 1,5 раза, фельдшерсько-акушерських пунктів у 1,3. Позитивних зрушень, за даними державного статистичного комітету, зазнали лише самостійні лікарські амбулаторії та поліклініки. У 2000-му році їх нараховувалося - 2321 одиниці, а в 2011 р. їхня кількість збільшилася до 2956 одиниць.

Реформа охорони здоров'я, розпочата в нашій державі під егідою відповідного Міністерства, вже дала негативні наслідки в українських селах. Зокрема, оптимізація медичних закладів передбачала поділ кожної області чи району на округи, які мають обслуговувати сімейні лікарі. Середня кількість пацієнтів для одного лікаря становила 1200 людей. Сімейний лікар повинен був стати "десятиборцем", об'єднавши в собі терапевта і педіатра, володіючи азами хірургії, отоларингології, неврології, кардіології. На думку влади, це можливо було зробити, пройшовши шестимісячні курси. Хоча більшість сільського медичного персоналу до цих пір вважає, що оволодіти азами сімейної медицини якісно за такий короткий термін неможливо і готувати сімейних лікарів потрібно з інтернатури [25].

Про "дорогу ціну" "оптимізації" закладів охорони здоров'я для самого сільського населення свідчив той факт, що більшість лікарень у невеликих селах мали бути розформовані й замінені на фельдшерсько-акушерські пункти, фактично медпункти. Реформа викликала чимало протестів серед селян. Зокрема, для прикладу можна взяти закриття Бірківської сільської дільничної лікарні Зміївського району Харківської області. Даний медичний заклад, котрий обслуговував майже 15 тисяч населення трьох територіальних громад, - Бірківської селищної, Великогомільшанської, Таранівської сільських рад, просто методично знищували. За наказом головного лікаря Центральної районної лікарні міста Зміїв Михайла Лисака у дільничній лікарні було ліквідовано цілодобовий стаціонар, а заклад "оптимізовано" до рівня сільського амбулаторного відділення загальної практики сімейної медицини

у складі Зміївської ЦРЛ. У ході цієї реорганізації, яка розпочалась з 2010 року, з лікарні було вилучено рентген-обладнання, ліквідовано пункт невідкладної медичної допомоги та амбулаторію загальної практики сімейної медицини у селі Першотравневе Бірківської сільської ради, де мешкало 2600 осіб. І зміївська районна влада, і харківська обласна, в тому числі Головне управління охорони здоров'я Харківської облдержадміністрації, залишилися бездіяльними і не спинили цього нищівного процесу. Більше того, чиновники та депутати різних рівнів Харківщини влітку 2012 року урочисто відкрили приватний лікувально-діагностичний центр в приміщенні, де раніше працювала сільська дільнична лікарня. Тепер в разі погіршення самопочуття у жителів самих Бірок та навколишніх сіл був вибір: або з температурою чи серцевими болями, чи астматичною задишкою, чи з іншими проблемами долати по 3-5 кілометрів, щоб пролікуватися у денному стаціонарі Бірківського відділення ЗПСМ, або вирушати кілометрів за 30 до центральної районної лікарні Змієва, з яким транспортне сполучення вкрай незадовільне і відкіля навіть "швидка допомога" їде до села по 30-60 хвилин замість 20 за нормативом [26].

Висновки. Таким чином, перебудовчі процеси періоду незалежності в українському селі вкрай негативно позначилися на розвитку сільської інфраструктури. На початку 1990-х років внаслідок перманентної економічної кризи заклади сфери побутового обслуговування, сільської освіти та охорони здоров'я поступово занепадали, а їхня кількість почала інтенсивно скорочуватись. Ситуація трохи виправилась на початку XXI століття, але все ж таки залишилася важкою. Державні реформи оптимізації сільських закладів освіти та охорони здоров'я покищо не мають позитивних результатів і навпаки ускладнюють життя селянам. Сільська інфраструктура залишається відсталою. Головна причина даного явища просто банально звучить - недофінансування. Адже в державному бюджеті увесь цей період були і є невиправдано знижені соціальні витрати на сільський сектор. Крім того, зберігається звужений підхід до розвитку села, за якого головна увага приділяється аграрному виробництву, а не розвитку сфер зайнятості населення, серед яких чільне місце відводиться інфраструктурі. На нашу думку, для створення передумов ефективного функціонування соціальної інфраструктури села нашому керівництву слід організувати багатоканальну систему фінансування комплексного розвитку сільських територій за рахунок державного та місцевих бюджетів.

1. Збарський В. К. Соціальна інфраструктура села як фактор відтворення робочої сили [Текст] / В. К. Збарський / Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Збірник наукових праць. - 2010. - Вип. 154. - Ч. 1. - С. 152-160.

2. Соціально-трудовий потенціал: теорія і практика [Текст] / Відп. редактори М. І. Долішній, С. М. Злупко ; у двох частинах, частина 1. - Київ : Наукова Думка, 1994. - 264 с.

3. Губеня Ю. Село майбутнього // День 20 серпня 2010 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/selo-maybutnogo>

4. Закон України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві": [Електронний ресурс].- Режим доступу : <http://ligazakon.ua>.

5. Про затвердження правил побутового обслуговування населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 1994 р. N 313 [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=313-94-%EF&p=1314607786864503>.

6. Концепція Національної програми відродження села на 1995-2005 роки [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3924-12>

7. Концепція Загальнодержавної програми соціального розвитку села на період до 2011 року. Розп. КМУ від 10 серпня 2004 р. N 573 [Електронний ресурс].- Режим доступу:

<http://www.licasoft.com.ua/index.php/component/lica/href=0&view=text&base=1&id=212917&menu=321105>

8. Концепція комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006 - 2010 роки Розп. КМУ від 21 грудня 2005 р. N 536-р [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/536-2005-%D1%80>

9. Наказ міністерства аграрної політики України Про наукове забезпечення розроблення Комплексної програми підтримки розвитку українського села від 15.03.2006 №124 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.2726.0>

10. Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року Розп. КМУ від 3 лютого 2010 р. № 121-р [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/121-2010-%D1%80>

11. Чи є розвиток українського села справжнім пріоритетом державної політики? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.csi.org.ua/www/?p=2264>

12. Татаревська М.С. Рівень життя сільського населення: оцінювання та напрями поліпшення: Монографія [Текст] / М.С.Татаревська. - - Одеса, 2007. - 298 с.

13. Дошкільна освіта України за 2012 рік. Статистичний бюлетень / під ред. І.В.Качалової. - К., 2013. - 87с.

14. Статистичний щорічник України за 2011 рік / під ред. О.Г. Осавуленка. - К.: Тов. "Август Трейд", 2012. - 559с.

15. Кучма Л. Селянство - першооснова нашого народу: Виступ на Всеукраїнських зборах селян 9 лютого 1999 р. // Сільський час. - 1999. - 12 лютого

16. Стахневич А. Культура як засіб соціалізації сільського населення [Текст] / А.Стахневич // Демографічні процеси в сучасній Україні. - С. 75.

17. Лікарчук І. Вчитись ніколи не пізно [Текст] / І.Лікарчук// Освіта. - 1997. - 29 жовтня - 5 листопада.

18. Падалка С.С. Сільське життєве середовище [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://histans.com/LiberUA/978-966-02-6441-0/8.pdf>

19. Прикарпатське село має свій дитячий садочок: Новини та народні новини Івано-Франківська. - 15 серпня 2011р. : [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://paralleli.if.ua/news/14145.html>

20. Шевченко Л. Духовний поступ суспільства в нових умовах [Текст] / Л.Шевченко // Україна: друга половина ХХ століття. Нариси історії. - К., 1997.- С. 316.

21. В Україні закривають сільські школи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2009/09/06/627118.html>

22. Освіта України -2011(1) [Електронний ресурс]. - Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України - Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/education-reform/informatsijno-analitichni-materiali-pro-diyalnist-ministerstva-osviti-i-nauki-molodita-sportu-ukrajini-1/>

23. Статистичний збірник "Характеристика сільських населених пунктів Кіровоградської області станом на 1 листопада 2005 року". - Кіровоград: ГУС в Кіров. області, 2006. - 122с.

24. Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України в 2011 році. Статистичний бюлетень / відп. за вип. І.Качалова. - К., 2012. - 89с.

25. Сімейна медицина на селі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.gorod.cn.ua/news_34802.html

26. Ковальчук Н. Операція "Оптимізація" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?do=print&id=1362132021>

Федоренко Я.А. Особенности трансформации социальной инфраструктуры украинского села в конце XX - начале XXI столетия: исторический аспект

Статья посвящена анализу трансформации социальной инфраструктуры в украинском селе в конце XX- начале XXI века. В частности, характеризуется работа таких ее элементов, как сфера бытовых услуг, учреждения дошкольного и среднего образования, учреждения здравоохранения. Рассматриваются вопросы, связанные с оптимизацией сельского образования и медицины.

Fedorenko Y.A.Features transforming social infrastructure Ukrainian village in the end of the XX - beginning of the XXI: historical aspect

The article is devoted to the analysis of social infrastructure transformation in Ukrainian village in the end of the XX - beginning of the XXI century. Besides, characteristics are given to such elements of its application as personal services sphere, pre-school and secondary education establishments, health care institutions. The article spotlights questions connected with optimization of rural education and medicine.